

TURYSTYKA W AKTYWIZACJI SPOŁECZNO- -GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH (NA PRZYKŁADZIE WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO)

Izabella Sikorska-Wolak

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Streszczenie. W opracowaniu przedstawiono problemy wsi i rolnictwa Lubelszczyzny. Podkreślono potrzebę różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Ukazano rolę turystyki w aktywizacji społeczno-gospodarczej wsi, jej miejsce w strategiach rozwoju regionu i badanych gmin oraz działania samorządów lokalnych na rzecz rozwoju turystyki. Dokonano także charakterystyki postaw mieszkańców wsi wobec turystów i rozwoju turystycznego ich gmin.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, rolnictwo, turystyka, strategia rozwoju, postawa

WSTĘP

Do przeszłości już dzisiaj należy utożsamianie wsi z rolnictwem. I chociaż rolnictwo w Polsce długo jeszcze pozostanie podstawową częścią wiejskiej ekonomii, to coraz wyraźniej zauważalny jest proces różnicowania działalności gospodarczej na obszarach wiejskich i wkomponowywania w wiejską przestrzeń nowych pozarolniczych i poza-produkcyjnych funkcji. Z uwagi na bogate zasoby przyrodnicze i kulturowe polskiej wsi, duże i niewykorzystane zasoby pracy oraz bogate tradycje letniskowe wielu wsi jedną z ważnych jest funkcja turystyczna. Jej urzeczywistnieniu się sprzyja także coraz większe zainteresowanie mieszkańców miast turystyką alternatywną, w tym turystyką wiejską/agroturystyką i ekoturystyką. Szczególnie dużą rolę może odegrać turystyka w aktywizowaniu społeczno-gospodarczym wsi położonych peryferyjnie i na terenach o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie, a także na terenach szczególnie cennych przyrodniczo i objętych prawną ochroną. Są to jednocześnie obszary o bogatych walorach turystycznych.

Adres do korespondencji – Corresponding author: Izabella Sikorska-Wolak, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: izabella_sikorska_wolak@sggw.pl

W opracowaniu wykorzystano wybrane pozycje literatury, dane statystyki krajowej i regionalnej, dokumenty strategiczne dotyczące rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, a także wyniki badań empirycznych prowadzonych w Katedrze Ekonomiki Edukacji, Komunikowania i Doradztwa SGGW w Warszawie w 2008 roku na terenie 12 gmin wiejskich Lubelszczyzny.

PROBLEMY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA LUBELSZCZYZNY

Obszary wiejskie zajmują 96,1% terytorium woj. lubelskiego (w Polsce 93,2%). Mieszkańcy wsi stanowią 53,5% ogółu ludności województwa (w Polsce 39,9%). Rolnictwo stanowi jeden z najważniejszych działów gospodarki województwa. Świadczą o tym duże zasoby ziemi, wysoki udział ludności rolniczej oraz znacząca produkcja rolnicza w skali kraju. Mimo relatywnie korzystnych warunków do produkcji rolnej (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej 74,1 pkt. przy średniej dla Polski 66,6 pkt.) [Krasowicz 2002], znacznych zasobach pracy i kapitału, a także unikalnych walorach krajobrazowych, region ten charakteryzuje się prawie najniższym w kraju poziomem produktu krajowego brutto (PKB) na 1 mieszkańca. W porównaniu z rozwiniętymi gospodarczo regionami Europy Zachodniej Lubelszczyzna jest terenem o znacznym potencjale produkcyjnym rolnictwa, jednak potencjał ten jest słabo wykorzystany [Krasowicz, Igras 2003]. Mimo wyraźnej specjalizacji w wybranych gałęziach produkcji, np. chmiel, tytoń, owoce, rolnictwo Lubelszczyzny ma generalnie charakter ekstensywny. Nie jest ono konkurencyjne w stosunku do rolnictwa innych regionów, a tym bardziej w porównaniu do krajów Unii Europejskiej. Rolnictwo i obszary wiejskie regionu są natomiast sferą o dużym nagromadzeniu problemów i barier, często wymagających rozwiązań systemowych, wykraczających poza możliwości finansowe budżetu regionalnego.

Rolniczy charakter województwa ma swoje odzwierciedlenie w strukturze zatrudnienia – w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie w 2008 r. zatrudnionych było 36,2% ogółu pracujących (w Polsce – 15,6%). Jednym z podstawowych ograniczeń rozwojowych sektora rolnego w województwie lubelskim jest nadmiar siły roboczej zaangażowanej w produkcję rolnej. Nadmierne zatrudnienie opóźnia tempo poprawy struktury agrarnej i efektywności gospodarowania, postępu technologicznego, co z kolei przekłada się na niskie dochody rolnicze i niepełne wykorzystanie istniejącego potencjału.

W 2008 r. na terenie woj. lubelskiego funkcjonowało 284,5 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych o średnim areale 7,7 ha (w Polsce 8,9 ha). Słabość lubelskiego rolnictwa stanowi rozdrobnienie struktury obszarowej gospodarstw. Dominują tu gospodarstwa małe – 65% nie przekracza 5 ha, a 86% 10 ha powierzchni. Ma to wielorakie skutki ekonomiczne i społeczne: stanowi o niskim dochodzie rolników i ich rodzin, uniemożliwia akumulację kapitału niezbędnego dla podjęcia inwestycji mogących podnieść efektywność gospodarstw.

Niska dochodowość w rolnictwie przekłada się na niedostatek kapitału, który jest jedną z głównych barier rozwojowych lubelskiego, a także polskiego rolnictwa. Trud-

na sytuacja dochodowa rodzin rolniczych ogranicza możliwości inwestowania w rozwój gospodarstw. Brak własnych środków finansowych utrudnia również korzystanie z finansowania zewnętrznego. Zarówno koszty kredytu, jak i wymóg zabezpieczenia ich zwrotu stanowią znaczną barierę dla większości gospodarstw. Jest to dość problemowa sytuacja ze względu na konieczność dostosowania gospodarstw do standardów jakościowych UE, warunków weterynaryjnych i sanitarnych, co wiąże się z modernizacją bazy wytwórczej gospodarstw i ich wyposażeniem w nowe urządzenia techniczne.

Typowe dla znacznej części Lubelszczyzny zjawisko tzw. szachownicy gruntów jest również jedną z ważnych barier rozwoju rolnictwa. Duża liczba działek o niewielkiej powierzchni, współtworzących małe, typowe dla znacznej części woj. lubelskiego gospodarstwa, powoduje wzrost kosztów produkcji, obniża efektywność gospodarowania, przyczynia się do zaniedbań w agrotechnice i jest jedną z przyczyn postępującej ekstenzyfikacji rolnictwa. Rozdrobnienie agrarne i szachownica gruntów są też przyczynami wzrostu udziału ugorów i odłogów w powierzchni gruntów ornych. Utrudnienia organizacyjne (np. utrudnienia w dotarciu do niektórych działek) mogą również wynikać z obecności dużej ilości zjawisk krasowych. Zagrożone procesami erozji są szczególnie Wyżyna Lubelska i Roztocze. Ocenia się, że powierzchniową erozją wodną jest zagrożone 27,9% powierzchni województwa, a erozją wąwozową około 17,5%. Gęstość sieci wąwozów w zachodniej części Płaskowyżu Nałęczowskiego jest największa w Europie [Józefaciuk A., Józefaciuk Cz. 1999]. O ile z gospodarczego punktu widzenia występowanie wyżej wymienionych zjawisk jest niekorzystne, to podnoszą one niewątpliwie atrakcyjność krajobrazu wsi lubelskiej.

Obok wielu niekorzystnych warunków rozwoju rolnictwa Lubelszczyzny optymizmem napawa fakt, iż znaczna część właścicieli gospodarstw rolnych dostrzegła możliwość poprawy sytuacji przez podejmowanie ekologicznych metod produkcji. W 2008 r. na terenie woj. lubelskiego funkcjonowało już 1397 gospodarstw ekologicznych, co plasowało je na trzecim miejscu w skali kraju [Jabłońska-Urbaniak 2009].

Malowniczość krajobrazu wsi lubelskiej, korzystne warunki przyrodnicze oraz duże obszary objęte ochroną prawną, w tym: 2 parki narodowe – Roztoczański i Poleski, 16 parków krajobrazowych, 85 rezerwatów, 18 obszarów chronionego krajobrazu oraz 1554 pomników przyrody [Ochrona środowiska... 2007], bogate dziedzictwo kulturowe, w tym wielokulturowość wschodniej części regionu, stwarzają doskonałe warunki do rozwoju turystyki wiejskiej, a w szczególności agro- i ekoturystyki.

Jedną z najpoważniejszych barier wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich stanowi jednakże słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi. Nieodpowiedni stopień rozwoju infrastruktury nie tylko obniża standard życia i gospodarowania, lecz także decyduje o słabej atrakcyjności dla inwestorów. Bariery kapitałowe oraz ograniczone możliwości finansowe lokalnych samorządów nie sprzyjają rozwojowi infrastruktury. Również infrastrukturę społeczną na obszarach wiejskich cechuje niedoinwestowanie i niedostosowanie do istniejących potrzeb. Niedostateczny rozwój dotyczy szczególnie placówek kulturalnych, turystycznych, ale także szkół oraz placówek opiekuńczych i służby zdrowia.

EKONOMICZNE I SPOŁECZNE ZNACZENIE TURYSTYKI W ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Obecnie model wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich uznawany jest za jedną z podstawowych kategorii polityki względem rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. W modelu tym ważne miejsce wyznaczono funkcji turystycznej. Za rozwojem funkcji turystycznej przemawiają wielorakie korzyści osiągane przez wiejskich usługodawców i całe społeczności lokalne. Potwierdzają to doświadczenia krajów o długoletnich tradycjach rozwoju turystyki wiejskiej, a także doświadczenia tych regionów i gmin wiejskich w Polsce, które jako pierwsze dostrzegły szansę rozwoju przez turystykę.

Turystyka wiejska, w tym agro- i ekoturystyka, jako zjawisko gospodarcze, społeczne, kulturowe i przestrzenne zawiera w sobie czynniki pobudzające rozwój regionalny i lokalny. Najczęściej postrzegana jest przez pryzmat ekonomicznych korzyści osiąganych przez wiejskich kwatrodawców oraz miejscową społeczność, a także prosperity lokalnej gospodarki [m.in.: Żelazna 2004, Sikorska-Wolak 2004, Sznajder, Przezbórska 2006, Mysiak 2007, Balińska, Sikorska-Wolak 2009]. Jako najważniejsze wśród nich wyróżnić można następujące:

- Dodatkowy dochód wiejskich usługodawców i innych mieszkańców wsi¹.
- Rozwój przedsiębiorczości.
- Rozbudzanie inicjatyw gospodarczych i tworzenie nowych miejsc pracy.
- Ograniczenie bezrobocia, wzrost zatrudnienia.
- Aktywizacja zawodowa kobiet wiejskich.
- Poprawa lokalnej infrastruktury technicznej.
- Transfer kapitału z miasta na wieś.

Rozwój tej formy turystyki wiąże się również z nie mniej ważnymi korzyściami o charakterze pozaekonomicznym, do których należą:

- Nobilitacja mieszkańców wsi i ich stylu życia.
- Wzrost poziomu kwalifikacji.
- Aktywizacja środowiska wiejskiego, umocnienie więzi społecznych.
- Ochrona wartości kulturowych oraz terenów cennych przyrodniczo.

Nie sposób przewidzieć wszystkich pożytków, jakie mogą wynikać z uruchomienia biznesu agroturystycznego. Wiele z nich ma charakter niewymierny lub nie ujawnia się w formie materialnej, ale wyraża się po prostu w lepszych warunkach życia. Rozwój turystyki na wsi sprawia, że następuje zróżnicowanie lokalnej gospodarki, która staje się mniej podatna na niestabilności rynku, co ma znaczenie w rejonach typowo rolniczych. Dzięki biznesowi turystycznemu rodziny rolnicze zdobywają nowe umiejętności, uczą się przedsiębiorczości, co może procentować także w innych dziedzinach. Same kontakty z gośćmi i wymiana poglądów przynoszą niewymierne, ale istotne korzyści.

¹W tym miejscu należy wspomnieć o tak zwanym efekcie mnożnikowym, „nakręcającym” lokalną koniunkturę gospodarczą. Przyjazd turystów powoduje zwiększenie popytu na inne artykuły i usługi, które z turystyką mogą nie mieć nic wspólnego. Dlatego w wielu krajach przywiązuje się ogromną wagę do rozwoju turystyki jako dziedziny umożliwiającej w stosunkowo szybkim czasie ożywienie gospodarcze. Szerzej na ten temat Majewski [2004].

RANGA TURYSTYKI W STRATEGIACH ROZWOJU REGIONU I BADANYCH GMIN

W badaniach uwzględniających problemy rozwoju turystyki na obszarach wiejskich wiele miejsca poświęca się określeniu jej miejsca w dokumentach planistycznych o charakterze strategicznym [m.in.: Sikora, Karczewska 2006, Mysiak 2007, Wiatrak 2008, Zawadka 2010].

Podstawowym narzędziem prowadzonej przez samorząd województwa lubelskiego polityki regionalnej jest Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006–2020 (SRWL). Jest ona dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju Lubelszczyzny do 2020 roku. Przyjęty horyzont czasowy strategii oraz jej główne założenia nawiązują bezpośrednio do zasad polityki regionalnej państwa i polityki strukturalnej Unii Europejskiej. Strategia jest bazowym dokumentem do opracowania i wdrożenia na terenie województwa lubelskiego programów rozwoju współfinansowanych ze środków krajowych i funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w dwóch kolejnych okresach programowania, tj. w latach 2007–2013 i 2014–2018. Turystyka jako ważny element sektora usług wymieniana jest wśród celów kilku priorytetów: Priorytet 1. Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy, Priorytet 3. Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego.

Programem służącym realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006–2020 jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007–2013 określający priorytety i wysokość środków krajowych oraz pochodzących z funduszy strukturalnych UE, przeznaczonych na realizację instrumentów rozwoju województwa lubelskiego. Oś 5. Kultura, turystyka i współpraca międzyregionalna dotyczy bezpośrednio rozwoju turystyki, w tym turystyki na obszarach wiejskich i agroturystyki na Lubelszczyźnie.

Strategicznym dokumentem poświęconym obszarom wiejskim Lubelszczyzny jest Program Zrównoważonego Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Lubelskiego. Podobnie jak w innych opracowaniach tego typu, podkreśla się w nim znaczenie turystyki wiejskiej i agroturystyki w wielofunkcyjnym i zrównoważonym rozwoju wsi, jako przykładów pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich.

Proces rozwoju wsi i rolnictwa Lubelszczyzny postanowiono oprzeć na pięciu podstawowych systemach gospodarowania, pozwalających na stworzenie zdrowych warunków życia na wsi zarówno pod względem gospodarczym, społecznym, jak i kulturalnym. Obok gospodarstw towarowych, ekologicznych, prowadzących zalesianie i nastawionych na produkcję biopaliw wymienia się rodzinne gospodarstwa agroturystyczne skupione na terenach atrakcyjnych turystycznie. Podstawą ich utrzymania ma być prowadzenie działalności turystycznej we własnym gospodarstwie, a produkcja rolna ma być prowadzona na użytek własny oraz gości. Zaznacza się tu jednak, że elementami wspomagającymi rozwój agroturystyki muszą być: kredyty na inwestycje, ulgi podatkowe, promocja w kraju i za granicą, współpraca z biurami turystycznymi. Dzięki tym działaniom agroturystyka ma pozwolić wielu rodzinom rolniczym na znaczną poprawę sytuacji finansowej. Rozwój tej działalności, coraz modniejszej zarówno w Europie Zachodniej, jak i w kraju,

ma umożliwić tworzenie nowych miejsc pracy poza rolnictwem na terenach wiejskich (zajazdy, bary, kioski, rzemiosło artystyczne, usługi transportowe itp.).

Lubelszczyzna posiada również Plan Marketingu Turystyki w Województwie Lubelskim na lata 2007–2013 (PMTWL). Celem opracowania jest określenie możliwości zrównoważonego rozwoju gospodarki turystycznej przez propagowanie rozwoju różnorodnych form turystyki i rekreacji, racjonalne i efektywne wykorzystanie bazy turystycznej, zasobów ludzkich, przyrodniczych, kulturowych, materialnych i finansowych oraz zachowanie bioróżnorodności systemowej, gatunkowej i genowej.

Spośród czterech głównych kierunków rozwoju sektora turystycznego dwa związane są ściśle z turystyką wiejską i agroturystyką. Są nimi turystyka wypoczynkowa pobytowa, w tym agroturystyka, oraz turystyka promocyjna – związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami, twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem.

Warunkiem rozwoju turystyki w skali lokalnej jest m.in. bogactwo atrakcji i zdrowe środowisko. Rozumna polityka przestrzenna władz samorządowych może w znacznej mierze zapewnić odpowiednie dla rozwoju turystyki środowisko naturalne, jak również (w miarę możliwości) dążyć do zahamowania jakościowego i ilościowego spadku przestrzeni nadającej się do wypoczynku. Z kolei ukierunkowany rozwój turystyki przyjaznej środowisku może przyczynić się do zahamowania degradacji środowiska i podniesienia świadomości ekologicznej zarówno turystów, jak i miejscowej ludności. W optymalizowaniu warunków do rozwoju turystyki istotna jest też rola polityki kulturalnej. W tym względzie działalność organów samorządu lokalnego, chcąc podnieść walory turystyczne, zmierza do zachowania i utrzymania w należytym stanie elementów dziedzictwa kulturowego na swoim obszarze.

Turystyka wiejska/agroturystyka znajduje również odzwierciedlenie w aktualnych strategiach rozwoju oraz innych planistycznych dokumentach badanych gmin, a także w działaniach władz poszczególnych gmin podejmowanych celem propagowania oraz intensyfikacji rozwoju usług turystycznych/agroturystycznych [Zawadka 2010].

Miejsce agroturystyki w strategiach 12 badanych gmin Lubelszczyzny było odmienne, a jej ranga uzależniona była w znacznej mierze od atrakcyjności turystycznej badanych jednostek. Poniżej, z uwagi na ograniczone ramy opracowania, przedstawiono miejsce agroturystyki w strategii dwóch gmin o znacznej atrakcyjności turystycznej, tj. Suśca i Woli Uhruskiej. W przypadku Suśca wskazano, że turystyka i agroturystyka to wiodący czynnik rozwoju lokalnego. W Woli Uhruskiej, jako jedynej z badanych gmin, opracowano nawet odrębny dokument – Program Rozwoju Turystycznego Gminy Wola Uhruska na lata 2000–2010, który miał się przyczynić do efektywnego rozwoju turystyki na jej terenie. Władze obu gmin deklarowały wsparcie rozwoju turystyki/agroturystyki. Przejawiało się to m.in. współpracą z instytucjami zorientowanymi na rozwój agroturystyki: Nadbużańskim Stowarzyszeniem Agroturystycznym (Wola Uhruska) oraz Roztoczańskim Stowarzyszeniem Agroturystycznym, Lubelskim Związkiem Stowarzyszeń Agroturystycznych, Lokalną Organizacją Turystyczną – Roztocze oraz Lokalną Organizacją Turystyczną „Zamość i Roztocze” (Susiec). Celem promocji obie gminy wydają foldery i pocztówki promocyjne, biorą udział w targach turystycznych i kiermaszach. W obu gminach wytyczono również wiele ścieżek, tras rowerowych i szlaków (w tym nawet geoturystyczne na terenie Suśca oraz ścieżka przyrodniczo-historyczna „Dolina Bugu”

w Woli Uhruskiej, a także oznakowana ścieżka przyrodnicza „Stulno” na terenie Sobiborskiego Parku Krajobrazowego). W obu gminach organizowanych jest wiele imprez kulturalno-oświatowych i turystycznych. Ciekawym przykładem może być Transgraniczny Festiwal Pieśni o Roztoczu w Suścu oraz Międzynarodowy Plener Plastyczny „Kresy 92” w Woli Uhruskiej. Na uwagę zasługuje ponadto rozwój turystyki wodnej (wypożyczalnie kajaków i rowerów wodnych) w Woli Uhruskiej oraz plany utworzenia zalewu w tejże gminie. W Suścu natomiast planowana była budowa wyciągu narciarskiego.

Jeden z czterech priorytetów wyszczególnionych w strategii rozwoju gminy Susiec brzmiał: „Aktywizacja gospodarcza gminy poprzez wykorzystanie walorów turystycznych”. Celami operacyjnymi mającymi wpłynąć na jego realizację były zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz rozwój kontaktów zewnętrznych gminy. Miały to zapewnić następujące działania: uporządkowanie zagospodarowania przestrzennego gminy; opracowanie oferty inwestycyjnej gminy dotyczącej terenów inwestycyjnych, obiektów, systemu zachęt i preferencji dla potencjalnych inwestorów zewnętrznych; opracowanie i wdrożenie programu dotyczącego poprawy estetyki gminy; usprawnienie systemu informacji turystycznej i obsługi turystów; budowa, rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, trasy spacerowe, szlaki pamięci, szlaki turystyczne itp.), a także tej, która umożliwia wykorzystanie walorów turystycznych gminy w okresie zimowym. Wymienione zostały również: wspieranie rozwoju agroturystyki i wszelakich przedsięwzięć turystycznych na terenie gminy; budowa nowych i zagospodarowanie istniejących zbiorników i cieków wodnych w celu przystosowania ich i udostępnienia dla celów turystycznych i rekreacyjnych, a także podejmowanie działań mających na celu promowanie walorów przyrodniczych i turystycznych gminy. Za istotne w rozwoju kontaktów zewnętrznych gminy uznano natomiast: uczestniczenie gminy w związkach, stowarzyszeniach, partnerstwach i innych formach organizacyjnych, których celem jest wspieranie rozwoju gminy; wspieranie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej prowadzonej przez różnego typu placówki, w tym kulturalne, oświatowe, sportowe oraz organizacje pozarządowe; wspieranie przedsiębiorców i właścicieli gospodarstw rolnych w pozyskiwaniu partnerów zewnętrznych, w tym zagranicznych, oraz prowadzenie marketingu lokalnych produktów i producentów.

Celami operacyjnymi, wspomagającymi w znaczny sposób rozwój turystyki i agroturystyki na terenie gminy, były m.in.: poprawa stanu infrastruktury społecznej, zwiększanie dostępności komunikacyjnej gminy, poprawa stanu środowiska oraz racjonalne gospodarowanie zasobami przyrodniczymi, jak również ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego gminy.

Gminą, dla rozwoju której turystyka i agroturystyka ma priorytetowe znaczenie jest Wola Uhruska. W tej gminie już sama misja określona w strategii rozwoju sugeruje, że rozwój gospodarczy powinien być oparty na turystyce. Pierwszy spośród 3 celów strategicznych wyartykułowanych na kartach strategii rozwoju brzmi: „Wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i nadgranicznego położenia gminy dla rozwoju jej funkcji turystycznej”. Ma to zostać osiągnięte dzięki wielu działaniom, którymi są m.in. rozbudowa istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej, rozszerzającej ofertę gminy w tym zakresie. W ramach kolejnego działania – intensyfikacja prac na rzecz turystycznego wykorzystania terenów chronionych w zgodzie z ich charakterem – do realizacji wyznaczono projekty związane z przybliżeniem dziedzictwa przyrodniczego gminy

turystom i mieszkańcom. Można tu wyszczególnić wyznaczenie dwóch tras rowerowych, uruchomienie turystyki konnej i wyznaczenie tematycznych ścieżek edukacyjno-rekreacyjnych.

W celu wspierania różnych podmiotów zainteresowanych rozwojem turystyki i tworzenia spójnej oferty turystycznej za zasadne uznano wsparcie działań Nadbużańskiego Stowarzyszenia Agroturystycznego oraz kół wędkarskich i łowieckich podejmowanych na rzecz wydłużenia sezonu turystycznego oraz wsparcie powstawania i promocji gospodarstw agroturystycznych. Zaznaczono także konieczność rozszerzania zakresu współpracy transgranicznej z Ukrainą w odniesieniu do możliwości wykorzystania walorów turystycznych rejonów po obu stronach granicy, a także budowę i promocję turystycznego przejścia granicznego w Zbereżu. Uwzględniając fakt, iż głównymi „aktorami” na scenie lokalnej są społeczności lokalne, podkreślono potrzebę ich włączenie w działania na rzecz podnoszenia estetyki poszczególnych miejscowości gminy oraz tworzenia przyjaznego klimatu w stosunku do przybywających tu gości. Istotnymi kierunkami działań są również marketing i promocja gminy oparte na walorach przyrodniczych, kulturowych i historycznych.

POSTAWY SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ WOBEC ROZWOJU AGROTURYSTYKI

Poza atrakcyjnością turystyczną terenu, aktywnością jego mieszkańców zamierzających świadczyć lub już świadczących usługi agroturystyczne, wsparciem władz lokalnych i instytucji propagujących rozwój funkcji turystycznej danego obszaru, istotna jest postawa samych mieszkańców wobec przedsięwzięć związanych z turystyką oraz wobec turystów odwiedzających ich gminę. To m.in. dzięki ich akceptacji bądź w sytuacji jej braku przyjezdni będą czuli się dobrze lub mało komfortowo w miejscu recepcji turystycznej. Należy podkreślić, iż to również sami mieszkańcy mogą stać się w przyszłości wiejskimi kwatrodawcami bądź osobami świadczącymi różnego rodzaju usługi związane z obecnością turystów.

Poniżej przedstawiono wyniki badań dotyczących postaw mieszkańców badanych gmin wobec turystów w nich wypoczywających. Zaprezentowano także opinie społeczności lokalnych na temat celowości rozwijania turystyki².

Wśród respondentów nieznacznie więcej było kobiet (50,6% ogółu)³. Badana zbiorowość była dość zróżnicowana pod względem wieku, przy czym najliczniejszą grupę stanowiły osoby między 25. a 45. rokiem życia. Pod względem wykształcenia przeważały osoby z wykształceniem średnim. Czynne gospodarstwo rolne posiadało 68,6% respondentów, przy czym odsetek ten był znacznie zróżnicowany w poszczególnych gminach. Pozytywną postawę wobec turystów wykazywało 50,7% badanych. Swoój stosunek do

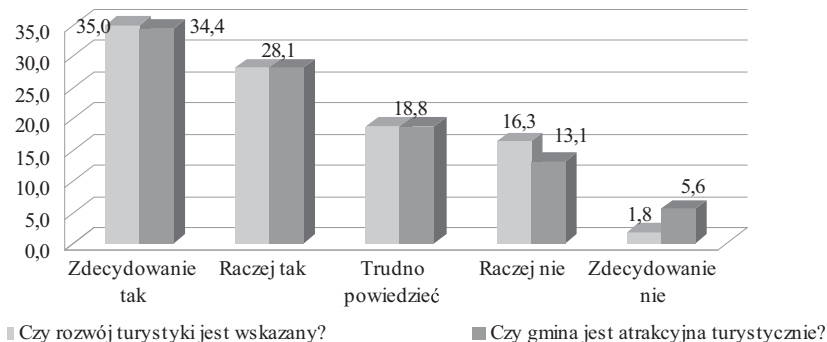
²W pracy przyjęto za S. Miką, iż postawa to „określony, względnie trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu lub dyspozycja do występowania takiego stosunku, wyrażająca się w kategoriach pozytywnych, negatywnych lub neutralnych” [Mika 1984].

³Badania przeprowadzono na próbie 160 niezaangażowanych w działalność agroturystyczną mieszkańców badanych gmin.

przyjezdnych uzasadniali: są to mili ludzie, zostawiają u nas swoje pieniądze, czegoś się od nich nauczyli, pozytywnie wpłynęli na sposób myślenia. 13,1% badanych wykazywało się obojętnym stosunkiem do przyjezdnych, a pozostała część (31,2%) stwierdziła, że turystów nie spotyka, więc trudno im określić stosunek do nich. Zaledwie 5,0% badanych deklorowało negatywną postawę w stosunku do turystów. Wymieniano następujące powody: nie są mili, zakłócają spokój, dają zły przykład mieszkańcom, kreują złe wzorce.

Warto w tym miejscu scharakteryzować również stosunek mieszkańców do osób prowadzących działalność agroturystyczną. Prawie połowa badanych (48,1%) wyrażała aprobatę dla kwaterodawców, a 4,4% zazdrościło im prowadzonej działalności. Poczynaniom usługodawców przyglądało się z zaciekawieniem 17,5% badanych mieszkańców, 20,0% z nich miało natomiast stosunek obojętny, 4,5% badanych deklorowało dezaprobatę dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych, a 5,5% stwierdziło, że nie zna takich osób.

Jednym z przejawów postaw wobec turystyki są opinie mieszkańców na temat celowości rozwijania turystyki na terenie ich gmin, co zaprezentowano na rysunku 1.

Rys. 1. Opinie mieszkańców na temat celowości rozwijania turystyki i atrakcyjności turystycznej badanych gmin [%]

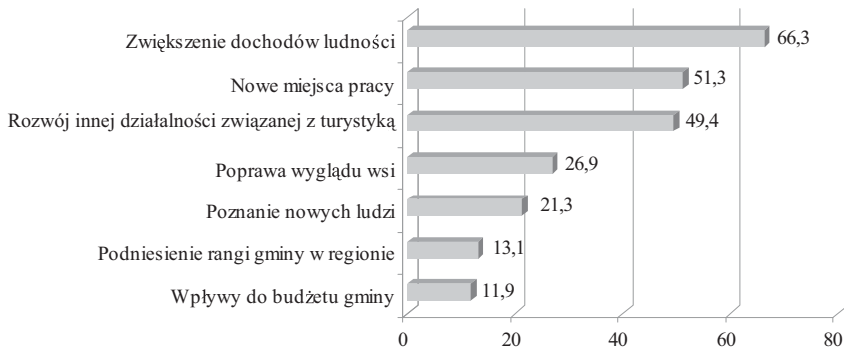
Fig. 1. Opinions of residents on the desirability of developing tourism and tourist attractiveness of the municipalities surveyed [%]

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Odpowiedzi mieszkańców na pytanie „Czy warto rozwijać turystykę w ich gminie?” pokrywały się znacznie z opiniami dotyczącymi atrakcyjności turystycznej. Warto zaznaczyć, że opinie dotyczące celowości rozwijania turystyki w badanych gminach były zróżnicowane znacznie w zależności od poziomu wykształcenia respondentów – wraz z jego wzrostem wzrastał ich pozytywny stosunek do rozwoju turystyki.

Celem uszczegółowienia prezentowanych wyników na rysunku 2 przedstawiono wymieniane przez mieszkańców korzyści z rozwoju turystyki w ich gminach. Wśród nich dominują wskazania dotyczące korzyści ekonomicznych. Znacznie rzadziej wskazywane były natomiast korzyści o charakterze pozaekonomicznym.

Rys. 2. Potencjalne korzyści związane z rozwojem turystyki w opinii mieszkańców [%]

Fig. 2. Potential benefits associated with the development of tourism in the opinion of the inhabitants [%]

Źródło: Badania własne.

Source: Author's research.

Poza korzyściami 13,1% badanych dostrzegło możliwość wystąpienia negatywnych skutków rozwoju turystyki. Najczęściej wskazywanymi były: przejmowanie przez ludzi (zwłaszcza młodych) negatywnych wzorców zachowań, zanieczyszczenie środowiska (zwiększenie ilości odpadów, spalin), wzrost cen.

Podczas wywiadów z mieszkańcami zostali oni zapytani także o to, jaką chcieliby widzieć swoją gminę w perspektywie 20 lat. Prym wśród perspektywicznych kierunków rozwoju gmin wiodła turystyka, którą wskazało 37,5% respondentów. Na kolejnych miejscach uplasowały się rolnictwo, przemysł i handel. 17% natomiast twierdziło, że żadne zmiany nie są wskazane.

Należy podkreślić, że odpowiedzi wskazywane przez respondentów na temat perspektywicznej wizji własnej gminy były zróżnicowane w zależności od poziomu wykształcenia. Osoby legitymujące się wykształceniem wyższym wskazywały znacznie częściej turystykę jako pożądany kierunek rozwoju własnej gminy. Wśród respondentów z wykształceniem średnim dominowały przemysł i handel. W przypadku osób legitymujących się wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym znaczące miejsce przypisywane było rolnictwu. Warto również zaznaczyć, że osoby te znacznie częściej nie wykazywały chęci zmiany funkcjonalnego charakteru własnej gminy.

PODSUMOWANIE

Turystyka wiejska/agroturystyka to jeden z rodzajów turystyki alternatywnej, ale również dziedzina działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Charakteryzuje się w ostatnich kilkunastu latach dużą dynamiką rozwoju, zarówno w Polsce, jak i w badanym regionie. Jej niekwestionowane znaczenie w aktywizowaniu społecznym i gospodarczym obszarów wiejskich oraz osiągnięte przez wiejskich usługodawców oraz całe społeczności lokalne korzyści z jej rozwoju sprawiają, iż jej ranga w polityce rozwoju województwa lubelskiego i badanych gmin jest znacząca. Analiza dokumentów planistycznych o charakterze strategicznym regionu oraz wybranych gmin wskazuje na trakto-

wanie turystyki wiejskiej jako ważnego czynnika rozwoju obszarów wiejskich. Również mieszkańcy wsi niezaangażowani w działalność turystyczną dostrzegają szansę rozwoju zamieszkiwanych przez siebie terenów poprzez turystykę, co przejawia się w ich pozytywnej postawie wobec turystów i osób rozwijających działalność turystyczną oraz w perspektywicznej wizji rozwoju ich gminy. Ów pozytywny stosunek wobec rozwoju turystyki dwóch najważniejszych aktorów na scenie lokalnej, tj. mieszkańców i władz gminy, rokuje, iż stanie się ona jedną z ważnych funkcji rozwojowych lubelskiej wsi. Sprzyjają temu bogate i nie w pełni wykorzystane zasoby przyrodnicze i kulturowe oraz zasoby ludzkie Lubelszczyzny. Słabą stroną, jak wykazały badania, jest natomiast niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna i na jej rozbudowywaniu powinny koncentrować swoje działania władze i samorządy poszczególnych gmin. Pożądana byłaby także integracja działań przez podejmowanie różnych form współpracy między gminami, a także wykorzystywanie w większym stopniu możliwości finansowania inwestycji infrastrukturalnych z funduszy Unii Europejskiej.

PIŚMIENNICTWO

- Balińska A., Sikorska-Wolak I., 2009. Turystyka wiejska szansą rozwoju wschodnich terenów przygranicznych na przykładzie wybranych gmin. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Jabłońska-Urbaniak T., 2009. Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w Polsce. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Józefaciuk A., Józefaciuk Cz., 1999. Ochrona gruntów przed erozją. Wyd. IUNG, Puławy.
- Kłodziński M., 2009. Stan i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, [w:] Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa. Red. naukowa K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka. Wyd. SGH, Warszawa.
- Krasowicz S., 2002. Potencjał produkcyjny rolnictwa Lubelszczyzny i jego wykorzystanie. Biul. Inf. PAN, Lublin, 7, 43.
- Mika S., 1984. Psychologia społeczna. PWN, Warszawa.
- Mysiak K., 2007. Agroturystyka w rozwoju gospodarczo-społecznym obszarów wiejskich województwa pomorskiego. Rozprawa doktorska. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań.
- Plan Marketingu Turystyki w Województwie Lubelskim na lata 2007–2013, 2007 (aktualizacja 2009). Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin.
- Program Rozwoju Turystycznego Gminy Wola Uhruska na lata 2000–2010. 2000. UG Wola Uhruska.
- Program Zrównoważonego Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich Województwa Lubelskiego. Tom I. Diagnoza i Prognoza Rozwoju, 2004. Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2007–2013, 2007 Zarząd Województwa Lubelskiego, Lublin.
- Sikora J., Karczewska M., 2006. Agroturystyka w strategiach rozwoju społeczno-gospodarczego gmin, [w:] Gospodarka turystyczna w regionie: przedsiębiorstwo, samorząd, współpraca. Red. naukowa G. Gołembski. Wydaw. PWSZ w Sulechowie, Sulechów.
- Sikorska-Wolak I., 2004. Agroturystyka szansą rozwoju gmin wiejskich w Polsce. Lithuania nr 2. Strategia Rozwoju Gminy Susiec na lata 2008–2020, 2007, UG Susiec.
- Strategia Rozwoju Lokalnego Gminy Wola Uhruska na lata 2009–2018, 2009. UG Wola Uhruska.
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006–2020. Tom I. Uwarunkowania i diagnoza stanu wyjściowego, 2007. Zarząd Województwa Lubelskiego. Lublin.

- Wiatrak A.P., 2008. Rozwój turystyki wiejskiej w świetle strategii regionalnych i lokalnych (na przykładzie województwa mazowieckiego, [w:] Ekonomiczne i społeczne aspekty rozwoju turystyki wiejskiej. Red. naukowa I. Sikorska-Wolak. Wyd. SGGW, Warszawa
- Zawadka J., 2010. Ekonomiczno-społeczne determinanty rozwoju agroturystyki na Lubelszczyźnie (na przykładzie wybranych gmin wiejskich). Rozprawa doktorska. SGGW, Warszawa.
- Żelazna K., 2004. Turystyka – alternatywą czy koniecznością rozwoju obszarów wiejskich, [w:] Turystyka w rozwoju lokalnym. Red. naukowa I. Sikorska-Wolak. Wyd. SGGW, Warszawa.

TOURISM IN A SOCIAL-ECONOMIC ACTIVATION OF COUNTRY AREAS (LUBELSZCZYŻNA CASE STUDY)

Abstract. The study presents problems of agricultural development in Lubelszczyzna. It underlines the necessity of diversification of economic activity in the country. The study shows the role of tourism in social-economic activation in the country, its position among the strategies of regional development and activity of local authorities in order to attain development of tourism. The study presents the attitudes of country inhabitants towards tourists and touristic development of their region.

Key words: country areas, agriculture, tourism, strategy of development, attitude

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 10.09.2010